

Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, SA, docs: 172 i 849; SVB, docs: **Serra 1962**: SERRA I ROSELLÓ, Josep. "L'ermita de la Mare de Déu del Bosc (Sant Adjutori)". Barcelona: Club Excursionista de Gràcia.

Tortosa, Foj, 1991: TORTOSA i SAPERAS, Joan, FOJ i ALVIRA, Gemma, "Masies i ermites de Sant Cugat del Vallès. St. Adjutori". Ajuntament de Sant Cugat del Vallès: Ajuntament, TN. p. 44; SA. p. 64

Vall 1975: VALL i RIMBLES, Ramon. "Opus spicatum al Vallès". Sabadell: l'autor, pàg. 5.

Vall, 1991: VALL i RIMBLAS, Ramon. "Sant Vicenç de Vallarec (o del Bosc). Història", dins, "Catalunya romànica, vol. XVIII. El Vallès Occidental, el Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. 1991, p. 202-203.

Mas: MAS, Josep. "Notes inèdites"

Masagué, 1991: MASAGUÉ i TORNÉ, Josep M. "Sant Adjutori (Santa Maria de Gausac). Arquitectura", p. 201; "Sant Vicenç de Vallarec (o del Bosc). Arquitectura", p. 203, dins, "Catalunya romànica, vol. XVIII. El Vallès Occidental, el Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. 1991.

Mitjans, 1982: MITJANS PRIO, Carles, "Itinerari seguint les construccions romàniques civils i religioses del terme de Sant Cugat del Vallès I", dins, "Circular Amics de l'Art Romànic", nº 15. Barcelona: Amics de l'Art Romànic. 1982, SA, pp. 168; SVB, pàg. 166-168.

Montllor 1958: MONTLLOR i PUJAL, Joan. "La devoció mariana en el Vallès. Parròquies, santuaris i capelles". Sabadell: Caixa d'estalvis de Sabadell, pp. 107-110.

Móra 1987: MÓRA i PRESAS, Francesc. "El romànic a Collserola", col·l. Llibre de motxilla, vol. 31. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1982, TN, pp. 52-55; SA, p. 47-52; SVB, p. 55-58.

Piquer, Ramos, 1991: PIQUER, Esperança, RAMOS, Maria Lluïsa. "La Torre Negra. Història", dins, "Catalunya romànica, vol. XVIII. El Vallès Occidental, el Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. 1991, p. 37-38.

Puig, Falguera, Goday, 1983: PUIG Y CADAVALCH, J., FALGUERA, A., GODAY, J. "L'Arquitectura romànica a Catalunya". Vol.II els segles XII y XIII. Barcelona, Institut d'estudis catalans. pp. 320-321

Rius 1945-47: RIUS I SERRA, Josep. "El cartulario de Sant Cugat del Vallès", vol. I, II i III. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, SA, docs: 172 i 849; SVB, docs:

Serra 1962: SERRA I ROSELLÓ, Josep. "L'ermita de la Mare de Déu del Bosc (Sant Adjutori)". Barcelona: Club Excursionista de Gràcia.

Tortosa, Foj, 1991: TORTOSA i SAPERAS, Joan, FOJ i ALVIRA, Gemma, "Masies i ermites de Sant Cugat del Vallès. St. Adjutori". Ajuntament de Sant Cugat del Vallès: Ajuntament, TN. p. 44; SA. p. 64

Vall 1975: VALL i RIMBLES, Ramon. "Opus spicatum al Vallès". Sabadell: l'autor, pàg. 5.

Vall, 1991: VALL i RIMBLAS, Ramon. "Sant Vicenç de Vallarec (o del Bosc). Història", dins, "Catalunya romànica, vol. XVIII. El Vallès Occidental, el Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. 1991, p. 202-203.

Vall Masvidal 1983: VALL, Ramon, MASVIDAL, Agustí. "El romànic del Vallès". Sabadell: ed. AUSA. 1983, SA, p. 276; SVB, p. 274.

Vall, Ramos, 1991: VALL, Ramon, RAMOS, Maria Lluïsa. "Sant Adjutori (Santa Maria de Gausac). Història", dins, "Catalunya romànica, vol. XVIII. El Vallès Occidental, el Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. 1991, p. 200-201.

Vigué 1975: VIGUE I VIÑAS, Jordi. "Les esglésies romàniques catalanes de planta circular i triangular". Barcelona: Artestudi. P. 59-74.

Whitehill Gumí 1974: WHITEHILL, W.M., GUMI, J. "L'art romànic a Catalunya. segle XI". Barcelona: Edicions 62 S/A, p. 58.

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 137

1 de febrer de 2014

VALLÈS OCCIDENTAL

TORRE NEGRA (SANT CUGAT DEL VALLÈS)

Segons sembla la Torre Negra té l'origen en una torre de defensa que féu bastir, entre altres torres, l'abat de Sant Cugat, Ermengol, per tal de defensar el monestir dels atacs dels àrabs. Aquesta torre defensava el camí de Sant Cugat a Barcelona per la vall de Gausac.

Hom identifica el *castro Ricanli*, situat al podi de Ricard com l'origen de la Torre, però el cert és que les dades que tenim no permeten situar aquell

TORRE NEGRA. Vista de la façana de llevant on hi ha l'entrada principal.

TORRE NEGRA. Façana de tramuntana.

castell, ni el podí on era situat, amb precisió, ni identificar-lo d'una manera concreta amb la Torre Negra.

El primer document que coneixem d'aquest *castro Ricanli* és el de la confirmació, feta pel papa Calixt II, dels privilegis i bens del monestir, l'any 1120. De totes formes no sembla que es construeixi fins l'any 1145 o així sembla

que es desprèn d'un document fet aquest any, on l'abat Ermengol dóna autorització per edificar amb robustesa un edifici de tretze tàpies d'alçada i unes defenses de 5 tàpies en circuit de cinc. A més dóna per l'obra entre altres materials *dos murs de motlle de fer tàpia*. Aquestes dades ens orienten de les dimensions de l'edifici, podem considerar una alçada aproximada d'11 metres amb un perímetre de 19,5 metres, així com el material amb el qual el van construir, que segons sembla va ser la tàpia, argila barrejada amb palla.

Segons E. Piquer i M^a. Ll. Ramos, els primers feudataris, de la Torre, foren els Vilanova, però al segle XIV la tenien els Palou, els quals la reedificaren i és, molt possiblement, la que tenim actualment.

Aquesta família provocà llargs plets amb el cenobi, en intentar independitzar-se del domini del monestir, que no acabaren fins el segle XVIII, amb els resultats a favor del monestir. Al segle XVIII ja es coneix com a Torre Negra. Al 1835 fou de nou molt modificada i a principis d'aquest segle prengué l'aspecte actual.

TORRE NEGRA. Façana de ponent.

Centrat dins de l'arc triomfal hi ha un suport d'altar que té la forma d'un paral·lelepípede de planta rectangular. És fet amb pedra de paredar i morter de calç i conserva l'arrebossat.

Els pocs vestigis que resten d'aquest edifici fan difícil la seva datació concreta, tot i que la seva tipologia, així com l'aparell de la fàbrica, ens permet considerar-la com una obra bastida a final del segle X o principis del segle XI.

Text, fotos i plànols: josep m masagué i torné, arqte.

BIBLIOGRAFIA

- Auladell 1981:** AULADELL I SERRABOGUNYÀ, Joan. "La desapareguda ermita de Sant Vicenç del Bosc de Sant Cugat del Vallès". Barcelona: Butlletí de la UEC.
- Ballbè, 1988:** BALLBÈ I BOADA, Miquel, "Les nostres ermites". Terrassa: l'Autor, pp. 111-119.
- Camós 1657:** CAMÓS, Narcís. "Jardín de Maria plantado en el Principado de Catalunya", Barcelona: (hi ha una reedició del 1949).
- Català, Brasó 1969:** CATALÀ I ROCA, Pere, BRASÓ I VAQUÉS, Miquel. "Notícia castellívola referent al monestir de Sant Cugat", dins "Els Castells Catalans", vol. II. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1969. p. 124
- Galceran 1981:** GALCERAN I SOLANES, Octavi. "Notícia arquitectònica de l'ermita de Sant Vicenç del Bosc (Sant Cugat del Vallès)", dins "Arrahona", lla època, nº 12. Sabadell: Museu d'història de Sabadell. pp. 75-79.
- Galceran 1995:** GALCERAN I SOLANES, Octavi. "Ermita de Sant Vicenç del Bosc. Noves aportacions", dins "Gausac", número 7 desembre 1995. Any IV. Sant Cugat del Vallès: Grup d'Estudis Locals. pp. 47-54
- Mas:** MAS, Josep. "Notes inèdites"
- Masagué, 1991:** MASAGUÉ I TORNÉ, Josep M. "Sant Adjutori (Santa Maria de Gausac). Arquitectura", p. 201; "Sant Vicenç de Vallarec (o del Bosc). Arquitectura", p. 203, dins "Catalunya romànica, vol. XVIII. El Vallès Occidental, el Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. 1991.
- Mitjans, 1982:** MITJANS PRIO, Carles, "Itinerari seguint les construccions romàniques civils i religioses del terme de Sant Cugat del Vallès I", dins "Circular Amics de l'Art Romànic", nº 15. Barcelona: Amics de l'Art Romànic. 1982, SA, pp. 168; SVB, pàg. 166-168.
- Montllor 1958:** MONTLLOR I PUJAL, Joan. "La devoció mariana en el Vallès. Parròquies, santuaris i capelles". Sabadell: Caixa d'estalvis de Sabadell, pp. 107-110.
- Móra 1987:** MÓRA I PRESAS, Francesc. "El romànic a Collserola", col·l. Llibre de motxilla, vol. 31. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1982, TN, pp. 52-55; SA, p. 47-52; SVB, p. 55-58.
- Piquer, Ramos, 1991:** PIQUER, Esperança, RAMOS, Maria Lluïsa. "La Torre Negra. Història", dins "Catalunya romànica, vol. XVIII. El Vallès Occidental, el Vallès Oriental". Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana. 1991, p. 37-38.
- Puig, Falguera, Goday, 1983:** PUIG Y CADAFALCH, J., FALGUERA, A., GODAY, J. "L'Arquitectura romànica a Catalunya". Vol. II els segles XII y XIII. Barcelona, Institut d'estudis catalans. pp. 320-321
- Rius 1945-47:** RIUS I SERRA, Josep. "El cartulario de Sant Cugat del Vallès", vol. I, II i III.

SANT VICENÇ DEL BOSC. Absis.

L'accés és per la façana de ponent mitjançant un portal del qual només podem veure la part baixa. L'obertura té uns reclusos on sembla que s'hi encaixaria l'emmarcament del portal. Entre la part exterior i la de dins de la nau hi ha un desnivell que se salva baixant quatre esglaons de pedra.

L'aparell dels murs conservats és fet amb una fàbrica de blocs de pedra molt desiguals i que presenten molt poc treball de talla, només a les cantonades els blocs han estat escairats amb una certa cura. A la cantonada que es forma entre la nau i l'arc triomfal, s'hi barreja l'ús dels blocs de pedra ben treballats amb peces de terrissa com a revestiment, de forma triangular i disposades de manera que cada dues formen un quadrat. Aquestes peces de terrissa -hom ha parlat de reutilització d'elements tardo-romans- són el resultat de dividir per la diagonal una peça quadrada, abans de coure-la.

Els murs anaven revestits amb un morter de calç i sorra del que en queden moltes restes.

El paviment d'aquesta capella és de lloses de pissarra de mides diverses i rejuntades amb morter de calç.

TORRE NEGRE. Marge amb pedres en "opus spicatum".

L'edifici de la Torre Negra és una imponent construcció d'aspecte militar, més o menys suavitzada pel llarg ús agrícola. Té la planta pràcticament quadrada, 27 x 24,5 m, amb quatre torres a sengles cantons. Aquestes torres només s'avancen, respecte la façana, en la principal i la primera de les del costat esquerra, la qual fa unitat amb una de les de la façana principal, la que és situada a aquest costat. Les altres venen indicades per canvis de l'aparell dels murs que formen les diferents parts. L'aparell dels murs d'aquest edifici és fet de blocs escairats (carreus), de mida considerable, col·locats ordenadament en filades horitzontals força regulars. La mida i treball d'aquests carreus ens situen l'edifici actual, com a molt d'hora, dins el segle XVI o potser el XV i, a més a més, com una obra feta més per exhibir un prestigi que per necessitats militars. Només a l'exterior i en un marge pròxim es poden observar restes de parets que podrien ser més antigues que el mateix edifici. Les característiques d'aquests murs són pedres de mida més petita, sense o molt poc treball de talla, filades horitzontals poc regulars i disposició de les pedres formant espiga de peix, *Opus spicatum*.

L'esquema de la planta d'aquest edifici es configura a partir de les quatre torres angulars i un pati central. La planta baixa és ocupada per dependències agrícoles, corts i magatzems, cellers, etc., la casa dels masovers a la part posterior i l'entrada, a la part oposada, que ocupa tota la façana entre dues torres. L'entrada té comunicació directa amb el pati central, en el qual hi ha l'escala d'accés a la planta superior. Tot a l'entorn del pati.

La planta pis és la part noble de l'edifici on hi ha la residència dels propietaris, que l'han adaptat a les seves necessitats. De totes maneres han quedat parts menys modificades que mostren ornamentacions i enteixinats antics, així com algun mural fet amb mangra i lletres de caràcters gòtics, extrets sota de revestiments realitzats posteriorment.

L'edifici guarda elements arquitectònics de diferents èpoques, com ara l'escala d'accés a la planta primera, d'un regust gòtic tardà molt notable.

SANT ADJUTORI O SANTA MARIA DE GAUSAC (SANT CUGAT DEL VALLÈS)

La primera notícia que tenim d'aquest temple és la butlla que publicà el papa Calixt II, l'any 1120, per confirmar les propietats del monestir. Entre moltes altres hi ha, "... s. Emeterii, s. Marie de Gausach, et s. Laurentii de Font Calciato, cum possessionibus ipsarum, ...", tot i que el topònim de la vall de Gausach ja surt molt abans, en el precepte del rei Lotari de l'any 986. Més tard, l'any 1211, en Ramon de Laceres li fa una donació, però en aquesta data l'advocació és la de Santa Maria del

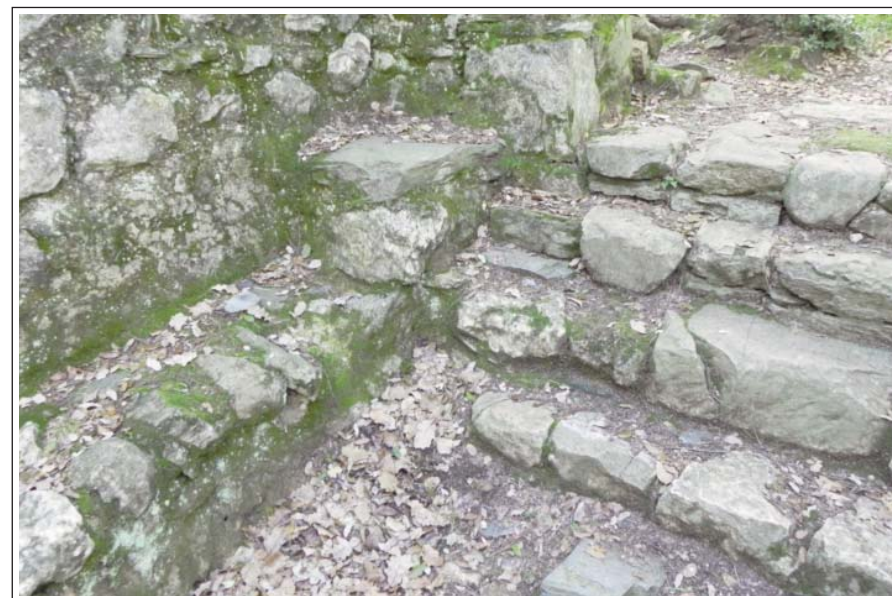
SANT ADJUTORI. Vista general de la capella i les restes de les ampliacions dels segles XVII i XVIII.

surt esmentada com a par-ròquia i el 1098 es donen unes cases a l'abat del monestir "... de ipsas mansiones de Cercitulo ...". A mitjà segle XVIII hom parla de que l'església està en ruïnes i probablement el lloc ja devia estar despoblada ja que no es parla de la població i no surt esmentada a cap document del cartulari de Sant Cugat a partir del segle XIII.

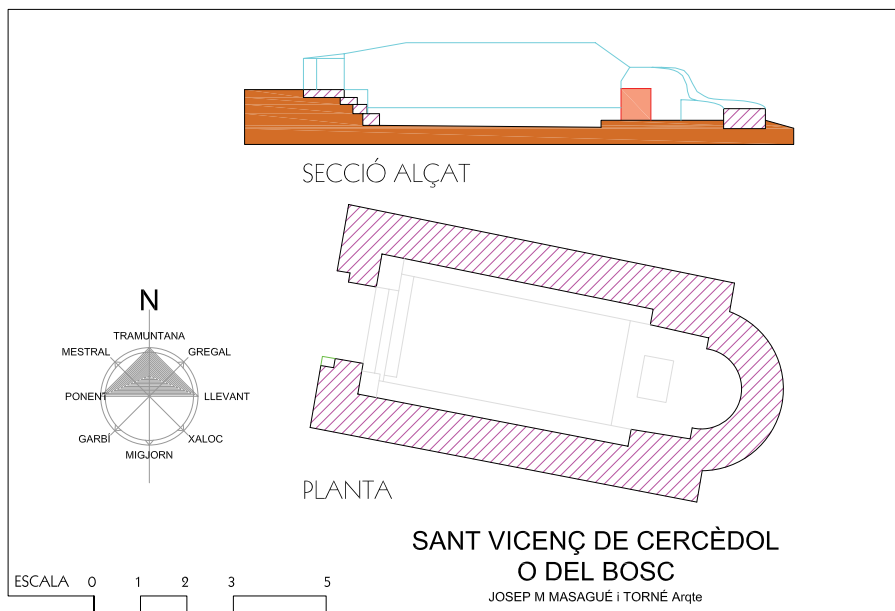
SANT VICENÇ DEL BOSC. Detall de les peces triangulars del revestiment ceràmic del mur arran de l'arc triomfal.

La planta de la nau és un rectangle, amb una llargada de 5,92 m i una amplada de 3,00 m, que s'obre per la banda de llevant on se situa l'absis. És de planta semicircular. S'uneix a la nau de major amplada mitjançant un doble reclau que realitza la transició entre els dos espais. El doble reclau genera un arc intermediari profund, de 1,28 m que constitueix un arc triomfal i que remata dos bancs que recorren adossats als murs de tramuntana i migdia de la nau.

SANT VICENÇ DEL BOSC. Banc lateral del costat de migjorn simètric al de tramuntana. Detall de la graonada d'accés a la nau, a la façana de ponent. La nau és a un nivell més baix que l'entorn immediat exterior.

Iam Cercitulum cum terminis et adjacentiis: ecclesiam quoque s. Vincentii, que ibidem est fundata .... Déu ni do la documentació que hi ha d'aquesta població, entre els anys 973 i 1242, al cartulari de Sant Cugat. L'any 1065

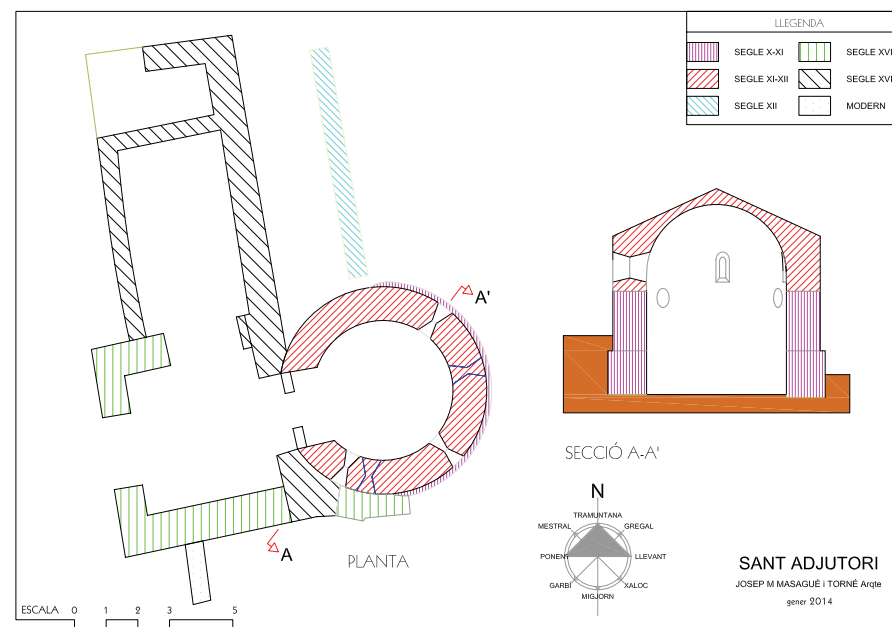
SANT VICENÇ DEL BOSC. Vista general de les restes de la nau des de l'exterior, costat de ponent.

Bosc (segons apunta Mn Josep Mas, a *Notes Inèdites* i, a partir del segle XVIII, la va compartir amb Sant Adjutori, nom amb el qual és coneguda avui. Poca més documentació tenim, només un parell de visites Pastorals. Per una coneixem les rendes, unes 100 lliures, així com l'aixovar d'aquell moment, "1 cáliz, 5 casullas, 2 albas, 1 amito, singulos, 2 misales y ropa de los Santos". Durant el segle XVI a la capella hi ha ermità que en té cura i el XVII i el XVIII, hi havia un beneficiat que depenia del monestir.

SANT ADJUTORI. Detall de dues finestres.

Aquesta capella fou, durant segles, un important punt d'aplec i romiatges on acudien els fidels de les paròquies veïnes de Cerdanyola, Valldoreix i Sant Cugat. També hi acudia cada any, i des d'abans de l'any 1700, el gremi d'hortolans del Portal de Sant Antoni de Barcelona, per tal de celebrar-hi la festa patronal. El 1835 amb la desamortització la capella és abandonada.

Santa Maria de Gausac forma part del reduït grup de capelles de planta circular que foren obrades al nostre país. L'única que hi ha a la nostra comarca. L'edifici presenta una planta circumscribida en un cercle molt regular, sense absis, i és cobert per una volta semiesfèrica feta de reble, disposada ordenadament en forma d'anells concèntrics.

L'interior d'aquest edifici és il·luminat per tres finestres de doble esqueixada, les quals tenen a l'exterior un arc de mig punt i a l'interior una llinda plana. Hi ha, a més a més, dues finestretes de forma circular i de doble esqueixada, situades a un nivell per sota de les altres.

Les pedres que formen les parts corbes d'aquestes finestres presenten un treball molt acurat. En les finestres d'arc de mig punt les dovelles són petites i en les de forma circular són més grans. En la intersecció dels dos biaixos de les finestres circulars hi ha dues peces de pedra que tenen tallat un semicercle cada una i que, capiculades, emmarquen el petit cercle que dona pas a la poca llum que arriba a l'interior de l'edifici.

La porta d'accés de la capella era situada, segons sembla, al mateix lloc que avui tot i que abans de la restauració hi havia un gran esvoranc que comunicava la capella amb la nau que s'hi va afegir el segle XVIII.

SANT ADJUTORI. Costat de ponent, la porta se situa en l'esvoranc que es va obrir per connectar la capella amb la nau del segle XVII i quedar aquella com a absis.

L'aparell del mur d'aquesta rotonda mostra estratigràficament les reconstruccions sofertes al llarg del temps per resoldre els continuats enderrocaments o també per adequar-la a les diferents necessitats de cada moment. Aquesta estratigrafia revela una seqüència cronològica que ens facilita la lectura. El mur presenta

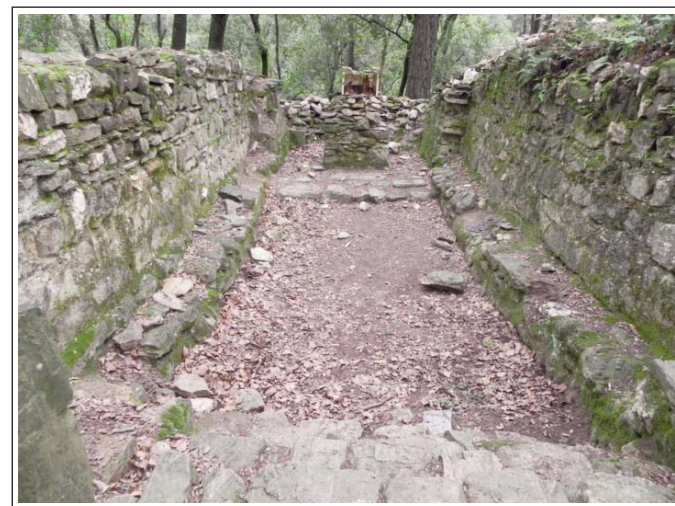
SANT ADJUTORI, vista des del nord-est

una banqueta de fonament feta amb còdols de mida petita, col·locats de forma desordenada; segurament hom va utilitzar la mateixa rasa per a fer l'encofrat. Per sobre d'aquesta banqueta i a una alçada de 2 m hi ha un aparell fet amb pedra de paredar, de mida petita, disposada en filades horitzontals no gaire regulars; en alguns llocs les pedres es disposen inclinades, en forma d'*opus spicatum*". Aquest mur és continuat amb pedres de paredar, de mida més gran, fins a la coberta. Dins d'aquesta última part d'obra hi ha obertes les finestres d'arc de mig punt, les quals tenen l'ampit just en el canvi d'aparell. Les finestres circulars són situades en l'aparell inferior i la seva obertura va ser molt posterior a la construcció del mur.

Les característiques d'aquest edifici corresponen, bàsicament, a una construcció del segle X. Més tard, al final del segle XI o principi del XII, hom va reconstruir l'edifici i hi va obrir les finestres de doble esqueixada, obres realitzades segurament a causa d'una esbaldregada de la coronació exterior dels murs; també es podria pensar, però, en un canvi d'ús, d'una estructura existent (possible torre circular del segle X).

SANT VICENÇ DEL BOSC O DE CERCÈDOL (SANT CUGAT DEL VALLÈS)

D'aquesta capella, que en l'actualitat està mig enrunada, només en queden les restes dels murs, en una alçada d'un metre i mig. Hom va buidar i netejar les restes i l'entorn i deixà al descobert una nau i un absis amb el suport d'un altar.

SANT VICENÇ DEL BOSC. Vista general de les restes de la nau amb l'absis al fons.

Hi ha poques notícies i una certa confusió amb el nom. Surt esmentat el de Vallarec però segons sembla és més correcte el de Cercèdol, lligat al desaparegut poble d'aquest nom. Apareix l'església i el poble en el precepte del rei Lotari de l'any 986 "... vil-